

งานออกแบบสถาปัตยกรรมไทย ของพระสาโรชรัตนนิมมานก์ (สาโรช สุขยางค์) : แนวคิดเรื่องบริบทของที่ตั้ง และสถาปัตยกรรม ต้นแบบ

ปฐมฤกษ์ วงศ์แสงคำ

ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

pradhom@gmail.com

Received 2019-05-03; Revised 2019-10-25; Accepted 2019-11-72

บทคัดย่อ

พระสาโรชรัตนนิมมานก์ (สาโรช สุขยางค์) เป็นหนึ่งในสถาปนิกผู้บุกเบิกเส้นทางของสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ และออกแบบอาคารที่มีความสำคัญต่อประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมในประเทศไทยหลายหลัง ตลอดช่วงระยะเวลาในการทำงานของท่าน (พ.ศ. 2463-2493) ได้ออกแบบงานสถาปัตยกรรมที่มีความหลากหลายในเชิงรูปแบบ รวมถึง รูปแบบสถาปัตยกรรมไทย ซึ่งอาคารดังกล่าวล้วนเป็นงานออกแบบร่วมระหว่างพระสาโรชรัตนนิมมานก์ กับสถาปนิกที่ออกแบบสถาปัตยกรรมไทยประเพณี จึงแสดงทั้งลักษณะของสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ และสถาปัตยกรรมไทยออกมาพร้อมกัน ทั้งนี้ การเลือกใช้รูปแบบ หรือการหาจุดยืนร่วมกันของลักษณะสถาปัตยกรรมทั้งสอง จึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจ และเป็นที่มาในการศึกษาครั้งนี้

การศึกษาในครั้งนี้ แสดงให้เห็นถึงแนวความคิดที่พระสาโรชรัตนนิมมานก์ใช้ในการออกแบบสถาปัตยกรรมไทย คือ แนวความคิดเรื่องบริบทของที่ตั้งโครงการ ได้แก่ การคำนึงถึงผังบริเวณของที่ตั้ง แนวแกน การแบ่งพื้นที่ใช้สอย มุมมอง และรูปแบบสถาปัตยกรรมที่สอดคล้องกับอาคารเดิม และการใช้สถาปัตยกรรมต้นแบบเป็นตัวอย่างในเชิงรูปแบบ ได้แก่ อาคารที่อยู่โดยรอบที่ตั้ง และอาคารที่มีความเกี่ยวข้องกับรูปแบบสถาปัตยกรรมของงานออกแบบ

คำสำคัญ: สถาปัตยกรรมไทย พระสาโรชรัตนนิมมานก์ สาโรช สุขยางค์ ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม สถาปัตยกรรมสมัยใหม่

Thai Architectural Design of Phra Saroj Rattananimmman (Saroj Sookhayang) : Architectural Contextualism and Inspirational Archetypes

Pathomroek Wongsengkhom

Department of Architecture, Faculty of Architecture, Chulalongkorn University

Pradhom@gmail.com

Abstract

Phra Saroj Rattananimmman (Saroj Sookhayang) was one of the pioneers of modern architecture in Thailand. During his entire career (1920-1950), he designed numerous architectural works deemed important to Thailand's modern architecture. While his oeuvres vary greatly in style, this paper focuses on those of traditional Thai style, which he co-designed with other Thai architects, thereby simultaneously and seamlessly expressing traditional Thai and modern styles.

This research reveals the ideas behind Phra Saroj Rattananimmman's work, which were commonly applied to all of his traditional Thai-style buildings. It identifies two key ideas: (1) reference to the buildings' sites – the surrounding buildings, regulating axes, functions, visual perspectives; and (2) the use of historical buildings as an inspiration.

Keywords: Thai Architecture, Phra Saroj Rattananimmman, Saroj Sookhayang, Architectural History, Modern Architecture

บทนำ

พระสาโรจน์นิมมานก์ (สาโรช สุขยางค์) เป็นหนึ่งในสถาปนิกผู้บุกเบิกเส้นทางของสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ในประเทศไทย ร่วมกับกลุ่มสถาปนิกไทยกลุ่มแรกๆ ที่ไปศึกษา

วิชาสถาปัตยกรรมในต่างประเทศ เช่น ม.จ.อิทธิเทพสรรค์ กฤดากร ม.จ.สมัยเฉลิม กฤดากร และนายนาถ โพิธิประสาธน์ เป็นต้น ตลอดช่วงระยะเวลาในการทำงาน ตั้งแต่กลับมาจากการศึกษาที่ประเทศอังกฤษ และเข้ารับราชการเป็นสถาปนิกในสังกัดกระทรวงธรรมการ ใน

พ.ศ. 2463 จนลาออกจากราชการและถึงแก่กรรมใน พ.ศ. 2493 พระสาโรชรัตนนิมมานก์ได้ออกแบบงานสถาปัตยกรรมที่มีความหลากหลายทั้งในเชิงรูปแบบและการใช้สอย ตั้งแต่บ้านพักอาศัย สถานศึกษา ศาล โรงพยาบาล หอประชุม ไปจนถึงงานวางผังบริเวณขนาดใหญ่ ในทางรูปแบบสถาปัตยกรรม ผลงานออกแบบของพระสาโรชรัตนนิมมานก์มีความหลากหลายอย่างมาก ทั้งรูปแบบฟื้นฟูคลาสสิก (Neo-classical) รูปแบบกอธิค (Gothic) รูปแบบอสังการศิลป์ (Art Deco) รูปแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ (Modern) และรูปแบบสถาปัตยกรรมไทย

สำหรับรูปแบบงานสถาปัตยกรรมไทยนั้น พระสาโรชรัตนนิมมานก์มีการออกแบบที่หลากหลาย ได้แก่ รูปแบบเครื่องลายทอง รูปแบบเรือนเครื่องก่อ รูปแบบไทยเครื่องคอนกรีต เป็นต้น ผลงานสถาปัตยกรรมไทยดังกล่าวล้วนเป็นงานออกแบบร่วมระหว่างพระสาโรชรัตนนิมมานก์กับสถาปนิกที่ออกแบบสถาปัตยกรรมไทยประเพณี คือ พระพรหมพิจิตร (อู่ ลาภานนท์) และหลวงวิศาลศิลปกรรม (เชื้อ บัณฑจินดา) จึงแสดงทั้งลักษณะสถาปัตยกรรมสมัยใหม่และสถาปัตยกรรมไทยออกมาในอาคารเดียวกันได้อย่างกลมกลืนเป็นเอกลักษณ์

จากการค้นคว้างานศึกษาเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมผลงานออกแบบของพระสาโรชรัตนนิมมานก์ที่ผ่านมา มุ่งศึกษาในประเด็นเรื่องรูปแบบ องค์ประกอบสถาปัตยกรรม และอิทธิพลจากสถาปัตยกรรมตะวันตก ทั้งในเชิงภาพรวมและเฉพาะตัว ได้แก่ สถาปัตยกรรมสมัยใหม่ของสถาปนิกไทยรุ่นบุกเบิก พ.ศ. 2459-2508 ของ ใจรัก จันทรสิน ศึกษาประเด็นลักษณะร่วมเฉพาะของสถาปัตยกรรมผลงานออกแบบของพระสาโรชรัตนนิมมานก์ ผ่านกรณีศึกษาอาคาร 10 หลัง และสถาปัตยกรรมแบบตะวันตกในสยามสมัยรัชกาลที่ 4 - พ.ศ. 2480 ของ สมชาติ จิงสิริอารักษ์ ศึกษาเฉพาะรูปแบบสถาปัตยกรรมที่มีอิทธิพลจากสถาปัตยกรรมตะวันตกของพระสาโรชรัตนนิมมานก์ ในประเด็นของที่มาที่ไป พื้นหลัง ผังพื้น และรูปแบบสถาปัตยกรรม สำหรับงานที่ศึกษาสถาปัตยกรรมในเชิงภาพรวมของช่วงเวลาดังกล่าว มุ่งประเด็นเรื่องแนวคิด วิธี

การทำงาน และรูปแบบสถาปัตยกรรมในภาพรวมที่ร่วมกันตามขอบเขตช่วงเวลาการศึกษา ได้แก่ สถาปัตยกรรมสมัยใหม่ประเทศไทยยุคบุกเบิก ได้แก่ สถาปนิกสยาม: พื้นฐาน บทบาท ผลงาน และแนวคิด (พ.ศ. 2475-2537) ของ ศุภติ ทิพทัส, พัฒนาการแนวความคิดและรูปแบบของงานสถาปัตยกรรม: อดีต ปัจจุบัน และ อนาคต ของ วิมลสิทธิ์ ทรายงูร และคณะ, จาก สยามเก่า สู่ ไทยใหม่: ความหมายทางสังคมและการเมืองในงานสถาปัตยกรรม พ.ศ. 2394-2500 ของ ชาตรี ประทีกนันทการ

อย่างไรก็ตาม ยังไม่มีการศึกษาสถาปัตยกรรมผลงานออกแบบของพระสาโรชรัตนนิมมานก์ในเชิงลึก ทั้งในเชิงวิธีการออกแบบ แนวความคิด หรืองานสถาปัตยกรรมที่มีรูปแบบ และลักษณะเฉพาะ เช่น สถาปัตยกรรมไทย รวมถึงบริบทแวดล้อมที่มีผลต่อการออกแบบสถาปัตยกรรมมาก่อน บทความนี้จึงมุ่งศึกษาแนวความคิดในการออกแบบของพระสาโรชรัตนนิมมานก์ (สาโรช สุขยางค์) เฉพาะในงานรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยที่ผ่านออกแบบร่วมกับพระพรหมพิจิตร และหลวงวิศาลศิลปกรรม โดยจะพิจารณาใน 2 ประเด็น คือ (1) การออกแบบสถาปัตยกรรมโดยคำนึงถึงบริบทโดยรอบที่ตั้งของอาคารนั้นๆ ได้แก่ ผังบริเวณของที่ตั้ง มุมมองกับอาคารเดิม และรูปแบบสถาปัตยกรรมที่สอดคล้องกับอาคารเดิม และ (2) การอ้างอิงรูปแบบสถาปัตยกรรมจากอาคารที่อยู่โดยรอบที่ตั้ง หรือ อาคารที่มีความเกี่ยวเนื่องเชิงรูปแบบ

กรณีศึกษา และข้อสังเกตเบื้องต้น

พระสาโรชรัตนนิมมานก์ได้ออกแบบงานสถาปัตยกรรมรูปแบบไทยไว้หลายชิ้น ตลอดช่วงการทำงานของท่าน โดยออกแบบร่วมกับสถาปนิกที่ทำงานด้านสถาปัตยกรรมไทยประเพณี ได้แก่ พระพรหมพิจิตร (อู่ ลาภานนท์) และหลวงวิศาลศิลปกรรม (เชื้อ บัณฑจินดา) ที่มีหลักฐานแน่ชัดว่าเป็นผลงานของพระสาโรชรัตนนิมมานก์มี 6 หลัง คือ

1. อาคารนิทานกตล โรงเรียนวัดเทพศิรินทร์ ตั้งอยู่ ณ โรงเรียนวัดเทพศิรินทร์ ถนนกรุงเกษม เขต ป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2467 ออกแบบร่วมกับหลวงวิศาลศิลปกรรม
2. อาคารวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตั้งอยู่ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ถนนพญาไท เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2470 ออกแบบร่วมกับหลวงวิศาลศิลปกรรม
3. อาคารวชิรมงกุฏ วชิราวุธวิทยาลัย ตั้งอยู่ที่วชิราวุธ วิทยาลัย ถนนราชวิถี เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2472 ออกแบบร่วมกับหลวงวิศาล ศิลปกรรม
4. อาคารพยาบาล วชิราวุธวิทยาลัย ตั้งอยู่ที่วชิราวุธ วิทยาลัย ถนนราชวิถี เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2473 ออกแบบร่วมกับหลวงวิศาล ศิลปกรรม
5. อาคารจักรพงษ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตั้งอยู่ในบริเวณจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2475 ออกแบบร่วมกับหลวงวิศาลศิลปกรรม และม.จ.อิทธิเทพสรรค์ กฤดากร
6. หอประชุม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตั้งอยู่ใน บริเวณจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2480 ออกแบบร่วมกับพระพรหมพิจิตร

จากกรณีศึกษาทั้ง 6 อาคาร มีข้อสังเกตเบื้องต้น 3 ประการ ได้แก่

1. คุณลักษณะร่วม

คุณลักษณะร่วมในที่นี้ กล่าวถึงลักษณะในเชิงสถาปัตยกรรม และข้อมูลพื้นฐานของโครงการ ได้แก่

- 1) อาคารทั้งหมดตั้งอยู่ภายในสถาบันการศึกษา เป็นอาคารเรียน หรือประกอบกิจกรรมการศึกษา
- 2) อาคารทั้งหมดมีความเกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ หรืออาจจะเรียกได้ว่าเป็นอาคารที่มีฐานานุศักดิ์สูงกว่าอาคารทั่วไป
- 3) อาคารทั้งหมดเป็นอาคาร 2 ชั้น (ยกเว้นอาคารวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งมีชั้นใต้ดิน) โครงสร้างอาคารเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก
- 4) ผังอาคารมี 2 ลักษณะคือ ผังสองมุข (ผังรูปตัว I) ในช่วงต้น และผังแบบมีมุขหน้าหลัง (ผังสี่เหลี่ยมผืนผ้า) ในช่วงท้าย การออกแบบทางเข้ามีลักษณะต่างกันออกไปตามการใช้สอย
- 5) อาคารทั้งหมดเป็นหลังคาจั่ว มีกันสาดรอบ อาจมีการซ้อนชั้นหลังคา หรือเพิ่มหลังคากันสาดตามแต่การออกแบบ

ภาพที่ 1 (จากซ้ายไปขวา) อาคารนิทานกตล โรงเรียนวัดเทพศิรินทร์ (พ.ศ. 2467) และอาคารวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (พ.ศ. 2470)

ที่มา: อิทธิพร แสงวงผล, 2561; พีรศรี โปหาทอง, 2562

ภาพที่ 2 (แถวบนจากซ้ายไปขวา) อาคารวชิรมงกุฏ วชิราวุธวิทยาลัย (พ.ศ. 2472) และอาคารพยาบาล วชิราวุธวิทยาลัย (พ.ศ. 2473) (แถวล่างจากซ้ายไปขวา) อาคารจักรพงษ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (พ.ศ. 2475) และหอประชุม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (พ.ศ. 2480)

ที่มา: ปฐมฤกษ์ วงศ์แสงข้า, 2561; ศรีรัฐ สมสวัสดิ์, 2562

- 6) อาคารทั้งหมดล้วนแวดล้อมด้วยบริบทของอาคารเดิมที่มีรูปแบบสถาปัตยกรรมไทย ได้แก่ เขตพุทธาวาสของวัดเทพศิรินทราวาส อาคารบัญชาการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หอสมุดและตึกคณะต่างๆ ของวชิราวุธวิทยาลัย

ลักษณะร่วมเหล่านี้เป็นปัจจัยที่ทำให้ผู้ออกแบบเลือกใช้รูปแบบสถาปัตยกรรมไทยในการออกแบบ เพื่อสร้างบรรยากาศ เพิ่มความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของพื้นที่ แสดงถึงฐานะความเป็นสถานศึกษาภายใต้การอุปถัมภ์ของสถาบันพระมหากษัตริย์ แต่หากอาคารกรณีศึกษาทั้ง 6 หลังนี้ ก็มีการใช้รูปแบบที่แตกต่างกันไปในเรื่องรายละเอียด และสอดคล้องกับพื้นที่โครงการต่างๆ ที่มีความเฉพาะตัว

2. ลักษณะเฉพาะในงานออกแบบของสถาปนิก

เป็นการยากที่จะระบุได้ว่าแนวคิดในการออกแบบสถาปัตยกรรมเป็นแนวคิดของสถาปนิกท่านใด เนื่องจากไม่มีหลักฐานที่ระบุไว้ชัดเจน ยกเว้นกรณีของ หอประชุม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (พ.ศ. 2480) ที่มีหลักฐานเอกสารระบุขั้นตอนการออกแบบไว้ชัดเจน อย่างไรก็ตาม สำหรับอาคารอื่นๆ ซึ่งพระสาโรชรัตนนิมมานก์ออกแบบร่วมกับหลวงวิศาลศิลปกรรมนั้น อาจสรุปได้เบื้องต้นว่าการออกแบบผังพื้นที่ และโครงสร้างอาคาร เป็นแนวคิดการออกแบบของพระสาโรชรัตนนิมมานก์ เนื่องจากการออกแบบการใช้สอยสมัยใหม่ และโครงสร้างคอนกรีต ซึ่งเป็นแนวทางที่ท่านได้ศึกษามาจากคณะ

สถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยลิเวอร์พูล ประเทศอังกฤษ อีกทั้งยังจะทำงานออกแบบร่วมกับพระสาโรชรัตนนิมมานก์ถึง 7 อาคาร แต่กลับไม่ปรากฏการออกแบบในลักษณะนี้ในงานของหลวงวิศาลศิลปกรรมเลย โดยมากเป็นอาคารศาสนสถาน เช่น พระอุโบสถ พระวิหาร มีผังที่ค่อนข้างเป็นระเบียบชัดเจนตามแบบประเพณี โดยเฉพาะช่วงต้นของงานออกแบบ (ก่อน พ.ศ. 2492) ซึ่งเป็นช่วงที่ร่วมงานกับพระสาโรชรัตนนิมมานก์ ไม่ปรากฏการออกแบบที่อ้างอิงกับผังบริเวณ อาคารข้างเคียง รวมถึง ไม่พบการเลือกใช้รูปแบบสอดคล้องกับอาคารเดิม และอาคารข้างเคียง เช่น พระอุโบสถ วัดไตรมิตรวิทยา-ราม (พ.ศ. 2490) พระอุโบสถ วัดราชบูรณะ (พ.ศ. 2491)

3. ผังพื้น : ที่มาของรูปทรงอาคารและการใช้สอยสมัยใหม่

ผังพื้นของอาคารกรณีศึกษาทั้ง 6 หลัง ล้วนมีประเด็นที่น่าสนใจในการแสดงลักษณะการออกแบบเฉพาะ อันเป็นแนวทางของพระสาโรชรัตนนิมมานก์ ได้แก่ การใช้รูปทรงของผังที่เรียบง่าย ลงตัว ผังสมมาตร การออกแบบรองรับการใช้สอยสมัยใหม่ และสอดคล้องกับสภาพภูมิอากาศ ความลงตัวของช่วงเสา โครงสร้าง และช่องเปิด ทั้งหมดนี้อยู่บนพื้นฐานของรูปแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ทั้งสิ้น

ทั้งนี้ อาคารกรณีศึกษาทั้ง 6 หลัง ยังมีลักษณะผังพื้นที่คล้ายคลึงกัน สามารถแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ คือ

1. ผังสองมุข (ผังรูปตัว I)

พบในผลงานช่วงต้น (พ.ศ. 2467-2472) ได้แก่ อาคารนิทานภคต โรงเรียนวัดเทพศิรินทร์ (พ.ศ. 2467) อาคารวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (พ.ศ. 2470) และ อาคารวชิรมงกุฏ วชิราวุธวิทยาลัย (พ.ศ. 2472)

2. ผังสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีมุขหน้าหลัง

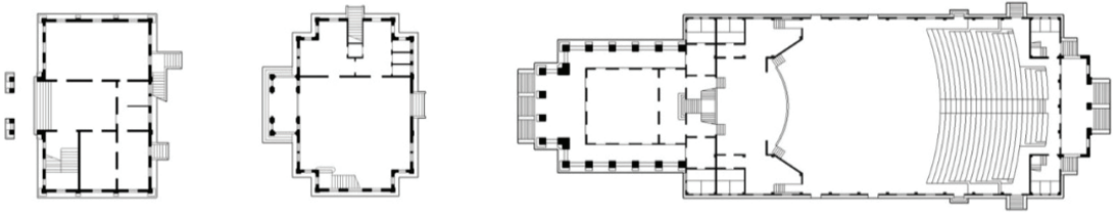
พบในผลงานช่วงท้าย (พ.ศ. 2473-2480) ได้แก่ อาคารพยาบาล วชิราวุธวิทยาลัย (พ.ศ. 2473) อาคารจักรพงษ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (พ.ศ. 2475) และ หอประชุม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (พ.ศ. 2480)

ทั้งนี้ ความสำคัญของการออกแบบผังอาคารคือเป็นตัวกำหนดรูปทรงของอาคาร ขนาดของช่วงเสา ช่องเปิดทางเข้าออก มีผลต่อรูปด้านอาคาร และเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงแนวคิดการออกแบบของพระสาโรชรัตนนิมมานก์ อันแตกต่างจากวิธีการออกแบบของสถาปนิกท่านอื่นๆ อย่างไรก็ตาม ผังของอาคารกรณีศึกษาทั้ง 6 หลังนั้น ล้วนมีรายละเอียดที่ต่างกันออกไป ตามบริบทของที่ตั้ง การใช้สอย และฐานานุศักดิ์ ซึ่งจะกล่าวถึงต่อไป

ภาพที่ 3 (จากซ้ายไปขวา) ผังพื้นชั้นล่าง อาคารนิทานภคต โรงเรียนวัดเทพศิรินทร์ (พ.ศ. 2467), อาคารวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (พ.ศ. 2470) และอาคารวชิรมงกุฏ วชิราวุธวิทยาลัย (พ.ศ. 2472)

ที่มา: ปฐมฤกษ์ วงศ์แสงคำ, 2561

ภาพที่ 4 (จากซ้ายไปขวา) ผังพื้นที่ชั้นล่าง อาคารพยาบาล วชิราวุธวิทยาลัย (พ.ศ. 2473), อาคารจักรพงษ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (พ.ศ. 2475) และหอประชุม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (พ.ศ. 2480)

ที่มา: ปฐมฤกษ์ วงศ์แสงข้า, 2561

แนวความคิดในการอ้างอิงบริบทที่ตั้ง

การออกแบบอาคารกรณีศึกษาทั้ง 6 หลังของพระสาโรชรัตนนิมมานก์นั้น มีความสัมพันธ์กับบริบทโดยรอบที่ตั้งของอาคารอย่างชัดเจนในหลายประเด็น เช่น การคำนึงถึงผังบริเวณโดยรวม (master plan) อาคารข้างเคียงที่มีอยู่เดิม มุมมองร่วมกับอาคารเดิม รูปแบบสถาปัตยกรรมที่สอดคล้องกัน ทางสัญจร รวมไปถึงการจัดแบ่งพื้นที่ใช้สอย ซึ่งพบในพื้นที่โครงการหลักของอาคารกรณีศึกษาทั้ง 3 พื้นที่ ได้แก่ วัดเทพศิรินทราวาส จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และวชิราวุธวิทยาลัย ดังนี้

1. วัดเทพศิรินทราวาส

วัดเทพศิรินทราวาสสถาปนาขึ้นใน พ.ศ. 2421 เมื่อแรกสร้างประกอบด้วยพระอุโบสถ ในเขตพุทธาวาส และกุฏิในเขตสังฆาวาส ต่อมาได้มีการสร้างถาวรวัตถุ และจัดแบ่งพื้นที่สำหรับการใช้สอยอื่นๆ ขึ้นมากมาย สำหรับพื้นที่ของวัดในช่วงเวลาที่พระสาโรชรัตนนิมมานก์ได้ออกแบบอาคารนิทานภดลใน พ.ศ. 2467 นั้น แบ่งออกเป็น เขตพุทธาวาส เขตสังฆาวาส (ด้านทิศเหนือ) เขตสุสานหลวง (ด้านทิศตะวันตก) และเขตโรงเรียนเทพศิรินทร์ (ด้านทิศตะวันออก) ในขณะนั้น อาคารนิทานภดลสร้างขึ้นเพื่อเป็น

ภาพที่ 5 (จากซ้ายไปขวา) ภาพถ่ายทางอากาศ โรงเรียนวัดเทพศิรินทร์ ประมาณปี พ.ศ. 2470 และ ปัจจุบัน

ที่มา: <https://www.dek-d.com>; <https://www.google.co.th/maps/>

โรงเรียนพระปริยัติธรรมและนักธรรมของพระภิกษุสงฆ์ จึงวางตำแหน่งที่ตั้งอาคารในบริเวณของวัด ทางทิศใต้ของเขตพุทธาวาส อยู่ภายในกำแพงของวัด ซึ่งเดิมเป็นตำแหน่งของกุฏิในเขตสังฆาวาส เพื่อแยกบริเวณของสงฆ์ (เขตพุทธาวาส และสังฆาวาส) กับฆราวาส (โรงเรียนวัดเทพศิรินทร์) ให้ขาดกันชัดเจน โดยหันหน้าอาคารเข้าสู่เขตพุทธาวาสทางทิศเหนือ ต่อมาถูกปรับเปลี่ยนให้เป็นอาคารเรียนของโรงเรียนวัดเทพศิรินทร์ จึงปรากฏอาคารนิทานภคต เป็นอาคารเดียวในโรงเรียนเทพศิรินทร์ที่ล้ำเข้าไปในเขตพุทธาวาส วัดเทพศิรินทราวาส

นอกจากที่ตั้งอาคาร รูปแบบสถาปัตยกรรมของอาคารนิทานภคต ผู้ออกแบบตั้งใจเลือกใช้รูปแบบสถาปัตยกรรมไทยประยุกต์ แบบเครื่องคอนกรีต เพื่อให้สอดคล้องกับรูปแบบสถาปัตยกรรมภายในวัดเทพศิรินทราวาสที่มีอยู่เดิม ซึ่งเป็นเครื่องปูน และเครื่องก่อ เช่น พระวิหารหลวง หอระฆัง และหมู่กุฏิต่างๆ โดยลดการประดับตกแต่งลง และให้มีความแตกต่างจากอาคารเรียนของโรงเรียนวัดเทพศิรินทร์ ซึ่งมีรูปแบบสถาปัตยกรรมกอธิค (Gothic Architecture) สันนิษฐานว่าหลวงวิศาลศิลปกรรมเป็นผู้ออกแบบรายละเอียดของลวดลาย

2. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สถาปนาขึ้นในปี พ.ศ. 2460 แต่แรกสร้างประกอบด้วย เขตการศึกษา ด้านทิศตะวันออกของถนนพญาไท เป็นที่ตั้งของตึกบัญชาการ (อาคารมหาจุฬาลงกรณ์) ซึ่งเป็นอาคารเรียนหลังแรกของมหาวิทยาลัย และเขตพักอาศัย ด้านทิศตะวันตก พระสาโรชรัตนนิมมานก์ได้มีส่วนร่วมในการวางผังบริเวณของมหาวิทยาลัยในระยะแรก และออกแบบอาคารเรียนชุดแรกของมหาวิทยาลัย เช่น อาคารวิทยาศาสตร์ (พ.ศ. 2470) อาคารจักรพงษ์ (พ.ศ. 2472) อาคารวิศวกรรมศาสตร์ 1 (พ.ศ. 2478) อาคารเกษิข 1 (พ.ศ. 2485) รวมถึงอาคารสำคัญอย่างหอประชุม (พ.ศ. 2480) ซึ่งมีการออกแบบให้สอดคล้องกันทั้งเรื่องตำแหน่งที่ตั้งอาคาร การแบ่งบริเวณใช้สอย แนวแกนของมหาวิทยาลัย และรูปแบบสถาปัตยกรรมที่สอดคล้องกับที่ตั้ง และฐานานุศักดิ์อาคาร

กรณีอาคารวิทยาศาสตร์ (พ.ศ. 2470) และอาคารจักรพงษ์ (พ.ศ. 2472) ตั้งอยู่ติดกับถนนสายหลักของมหาวิทยาลัยในขณะนั้น คือทางทิศใต้ของตึกบัญชาการ ทั้งสองอาคารถูกออกแบบให้อยู่ในแนวเดียวกัน และมีรูปแบบที่สอดคล้องกันคือรูปแบบไทยประยุกต์ แบบเรือน

ภาพที่ 6 (จากซ้ายไปขวา) ภาพถ่ายทางอากาศ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ประมาณปี พ.ศ. 2496 และ ปัจจุบัน
ที่มา: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550; <https://www.google.co.th/maps/>

เครื่องก่อ ในขณะที่อาคารเรียนอีก 2 หลังที่ออกแบบโดย พระสาโรชรัตนนิมมานก์เช่นกัน คือ อาคารฟิสิกส์ 1 และ อาคารวิศวกรรมศาสตร์ 1 ในปี พ.ศ. 2478 ก็ตั้งอยู่ในแนวเดียวกัน แต่อยู่ถัดออกมาจาก 2 อาคารแรก และมีรูปแบบ สถาปัตยกรรมสมัยใหม่ (modern architecture) ในขณะที่อาคารวิทยาศาสตร์ และอาคารจักรพงษ์ มีรูปแบบ สอดคล้องกับตึกบัญชาการมากกว่า

ในช่วงทศวรรษที่ 3 ของมหาวิทยาลัย ได้มีการวางแผน เปลี่ยนแนวถนน และหันด้านหน้าของมหาวิทยาลัยมา เป็นด้านถนนพญาไท ทางทิศตะวันตก วางอาคารหอ ประชุมในแนวตะวันออก-ตะวันตก เพื่อกำหนดแนวแกน ของมหาวิทยาลัย ออกแบบผังอาคารเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืน ผ้ามีมุขหน้าหลัง ใช้มุขหน้าเป็นทางเข้าหลักสำหรับเสด็จ พระราชดำเนินทางทิศตะวันตก และใช้ตึกบัญชาการเป็น ฉากหลัง โดยวางแผนที่จะสร้างอาคารเพื่อสมมาตรกับตึก บัญชาการในอนาคต ภายหลังอาคารหลังนี้ได้ถูกสร้างขึ้น ในปี พ.ศ. 2496 นั่นคือ อาคารมหาชิราวุธ รวมถึงรูปแบบของอาคารหอประชุมก็แสดงถึงฐานานุศักดิ์ที่เทียบ เท้ากันกับตึกบัญชาการ คือ ใช้สัญลักษณ์ที่สื่อถึงสถาบัน พระมหากษัตริย์ รูปทรงของอาคาร รายละเอียดของ ลวดลาย และการประดับตกแต่งไปในทางเดียวกัน ทั้งยัง เหมาะสมกับเทคนิคการก่อสร้างในเวลานั้น

3. วชิราวุธวิทยาลัย

วชิราวุธวิทยาลัย สถาปนาขึ้นโดยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ในปี พ.ศ. 2453 โดยใช้พื้นที่สวนกระดังงา ริมคลองเปรมประชากร ตำบลสวนดุสิต อาคารชุดแรกที่ก่อสร้างขึ้นคือ หอสวด เป็นอาคารประธานของโรงเรียน และอาคารคณะทั้งสี่ อยู่บริเวณมุมทั้ง 4 ของพื้นที่โรงเรียน

พระสาโรชรัตนนิมมานก์ ได้ออกแบบอาคารวชิรมงกุฎ ร่วมกับหลวงวิศาลศิลปกรรม ในปี พ.ศ. 2472 ออกแบบ ให้ผังเป็นรูปตัว I (ผังสองมุข) รับกับรูปทรง และเสริม หอสวด ซึ่งเป็นอาคารเดิม ให้มีความโดดเด่นมากขึ้น ระยะที่ตั้งอาคารมีความพอดี รวมถึงรูปแบบสถาปัตยกรรมก็สอดคล้องกัน คือ รูปแบบสถาปัตยกรรมไทย เครื่องลายอง โดยใช้ฉันทลักษณ์ ลวดลาย ช่องเปิด โทนสี สอดคล้องกันชัดเจน ภายหลังได้ออกแบบอาคาร พยาบาล ในปี พ.ศ. 2473 ซึ่งเป็นอาคารที่มีความสำคัญ และฐานานุศักดิ์รองลงมา จึงตั้งเบี่ยงแนวแกน และถัด มาจากบริเวณหลักของโรงเรียน ออกมาทางทิศตะวันตก และมีรูปแบบที่ลดระดับของสถาปัตยกรรมไทยลงมา โดยออกแบบให้สอดคล้องกับอาคารคณะต่างๆ แทน แสดงให้เห็นถึงแนวคิดที่ชัดเจนในการใช้รูปแบบให้ สอดคล้องกับตำแหน่งที่ตั้ง ความสำคัญ และบริบทแวดล้อมอาคาร

ภาพที่ 7 (จากซ้ายไปขวา) ภาพถ่ายทางอากาศ วชิราวุธวิทยาลัย ประมาณปี พ.ศ. 2480 และ ปัจจุบัน
ที่มา: ณัฐกร ไกรฤกษ์, นิธิ สถาปิตานนท์ และ วรชาติ มีชูบท, 2553; <https://www.google.co.th/maps>

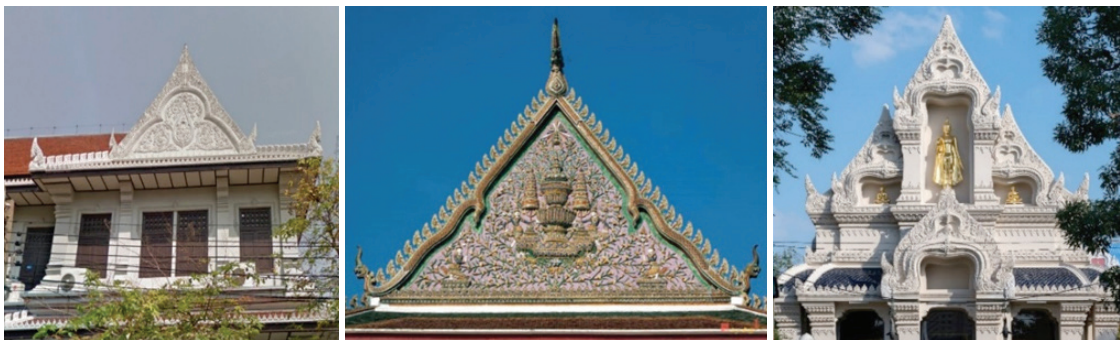
สถาปัตยกรรมไทยต้นแบบ

พระสาโรชรัตนนิมมานก์ (สาโรช สุขยางค์) ได้ร่วมกับสถาปนิกที่ทำงานด้านสถาปัตยกรรมไทยประเพณี 2 ท่าน ได้แก่ หลวงวิศาลศิลปกรรม (เชื้อ ปัทมจินดา) และพระพรหมพิจิตร (อุ ลากานนท์) ออกแบบอาคารกรณีศึกษาทั้ง 6 หลัง โดยใช้รูปแบบสถาปัตยกรรมไทยที่แตกต่างกันออกไปตามแต่บริบทของอาคารนั้นๆ ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น

ความน่าสนใจในเชิงรูปแบบสถาปัตยกรรม คือ ความแตกต่างกันของอาคารทั้งหก และการใช้สถาปัตยกรรมต้นแบบในการออกแบบอาคารกรณีศึกษาแต่ละหลัง โดยอ้างอิงอาคารข้างเคียงที่มีความสำคัญ โดดเด่นเป็นประธานของบริเวณ หรืออาคารแบบไทยประเพณีที่เป็นตัวอย่างของความงดงาม และมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ทั้งนี้การเลือกรูปแบบย่อมสอดคล้องกับบริบทของที่ตั้งดังที่ได้กล่าวมาก่อนหน้า รวมถึงมีความเหมาะสมในเชิงฐานานุสัทธิ์อาคาร รูปทรงอาคาร โครงสร้าง และวัสดุก่อสร้างในขณะด้วย ทั้งหมดเกิดจากการสังเกต และวิเคราะห์เปรียบเทียบของผู้ศึกษา ระหว่างอาคารกรณีศึกษา กับสถาปัตยกรรมต้นแบบแต่ละหลัง ทั้งจากผังพื้น รูปด้าน รูปตัด แบบขยายองค์ประกอบ รวมถึง ภาพถ่ายสถาปัตยกรรม ดังจะอธิบายได้ดังนี้

1. อาคารนิทานภคต โรงเรียนวัดเทพศิรินทร์ (พ.ศ. 2467)

อาคารนิทานภคต นับว่าเป็นงานออกแบบชิ้นแรกๆ ของทั้งพระสาโรชรัตนนิมมานก์ และหลวงวิศาลศิลปกรรม จึงยังแสดงให้เห็นถึงความไม่ลงตัวในเชิงผัง และรูปแบบสถาปัตยกรรมอยู่มาก อาคารนิทานภคตเป็นสถาปัตยกรรมไทยประยุกต์ แบบเครื่องคอนกรีต มีหลายส่วนที่มีลักษณะพ้องกับพระอุโบสถ วัดเทพศิรินทราวาส ซึ่งเป็นสถาปัตยกรรมไทยประเพณี ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) เช่น การใช้จั่วแบบเครื่องปูน คือ ไม่มีฝ้าไชรา การใช้ใบระกา และนาคปักของหลังคาชั้นสาม ในขณะที่มีลักษณะโดยภาพรวมของอาคาร มีความชัดเจนว่านำมาจากพระอุโบสถวัดราชาธิวาส ผลงานออกแบบของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ อันเป็นต้นแบบของสถาปัตยกรรมไทยเครื่องคอนกรีต ไม่ว่าจะเป็นเครื่องลายทอง หน้าบัน นาคปัก บัวหัวเสา ฐานอาคาร ไปจนถึงกรอบประตูหน้าต่าง หากแต่มีการลดทอนให้เรียบง่ายขึ้น และสัดส่วนช่องไฟของลวดลายอาจมีความไม่ลงตัวมากกว่า เนื่องจากปรับใช้จากต้นแบบซึ่งเป็นอาคารศาสนา มาสู่อาคารใช้สอยสมัยใหม่ ซึ่งเป็นอาคารเรียนสองชั้น งานออกแบบชิ้นนี้นับว่าเป็นต้นทางของการออกแบบสถาปัตยกรรมรูปแบบไทยของพระสาโรชรัตนนิมมานก์ และหลวงวิศาล-

ภาพที่ 8 (จากซ้ายไปขวา) หน้าบัน อาคารนิทานภคต โรงเรียนวัดเทพศิรินทร์, พระวิหารหลวง วัดเทพศิรินทราวาส และพระอุโบสถ วัดราชาธิวาสวิหาร

ที่มา: ปฐมฤกษ์ วงศ์แสงชา, 2561; <https://www.gerrygantphotography.com>; <http://www.aey.me>

ศิลปกรรม ที่จะถูกพัฒนาให้ลงตัวมากขึ้นทั้งเชิงผังรูปแบบสถาปัตยกรรม และรายละเอียด ในระยะเวลาต่อมา

2. อาคารวิทยาศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (พ.ศ. 2470)

อาคารวิทยาศาสตร์ มีการออกแบบรูปสถาปัตยกรรมภาพรวม และรูปทรงอาคาร สอดคล้องกับตึกบัญชาการ (อาคารมหาจุฬาลงกรณ์) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย รูปทรงอาคารเป็นแนวยาว มีการยื่นมุข ซ้อนทับหลังคาเท่ากัน ยื่นกันสาด สัดส่วนเสา ช่องเปิด และฐานอาคารมีความใกล้เคียงกัน เพียงแต่มีการลดลักษณะฐานานุศักดิ์

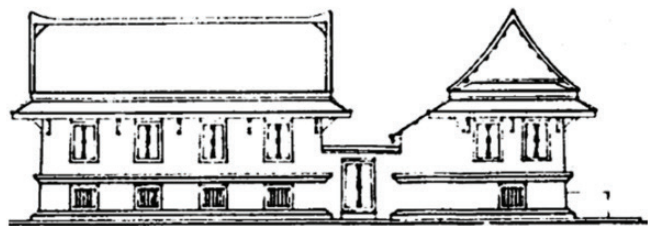
ให้เป็นรองกว่าตึกบัญชาการ โดยเลือกรูปแบบของกฎเครื่องก่อ พระราชนิยมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมาเป็นต้นแบบ เช่น ลักษณะบันลุ่มปูนหลังคาปีกนก ความทึบตันของผนัง ช่องเปิด ฐาน และพนักบันได การลดฐานานุศักดิ์ในรูปแบบอาคาร ได้แก่ การใช้รูปแบบเรียบไม่มีลวดลาย ไม่มีการซ้อนชั้นหลังคา รวมถึงการไม่ทำมุขทางเข้าอาคารเป็นจั่วด้านสกัด แต่ปรับการเข้าออกเป็นบริเวณกึ่งกลางด้านยาวอาคารแทน

นอกจากนี้ ยังมีการออกแบบที่ล้อไปกับตึกบัญชาการ ได้แก่ การวางแนวช่องเปิดให้ลึกเข้าไปจากผนังภายนอก รวมถึง ผนังด้านบน และล่างช่องเปิด ให้ลึกลงไปกว่าระดับผนังอาคาร ทำให้เกิดมิติลึกตื้น คล้ายแถวเสาเรียงของตึกบัญชาการ ในกรณีของอาคารวิทยาศาสตร์

ภาพที่ 9 (จากซ้ายไปขวา) อาคารวิทยาศาสตร์ กลุ่มอาคารหอประชุม และเทวาลัย และ อาคารมหาจุฬาลงกรณ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ที่มา: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550

ภาพที่ 10 (จากซ้ายไปขวา) หมู่กุฏิพระคันธธุระ วัดราชนันทาราม และ รูปด้าน กุฏิพระคันธธุระ วัดราชนันทาราม

ที่มา: ปฐมฤกษ์ วงศ์แสงข้า, 2561; ประชา แสงสายัณห์, 2540

ภาพที่ 11 (จากซ้ายไปขวา) หอสวด และอาคารวชิรมงกุฏ เครื่องลายทอง และหน้าบันของหอสวด และ เครื่องลายทอง และหน้าบันของอาคารวชิรมงกุฏ วชิราวุธวิทยาลัย
ที่มา: สมาคมสถาปนิกสยาม, ปฐมฤกษ์ วงศ์แสงคำ, 2562; อธิภัทร แสงผล, 2560

ซึ่งไม่ได้มีระเบียบรอบอาคาร ผู้ออกแบบจึงแก้ปัญหาด้วยการทำหลังคากันสาดให้อาคารชั้นล่าง เพื่อกันแดดกันฝนให้กับช่องเปิดชั้นล่างแทนระเบียบอีกด้วย

เสริมเหล็ก กลับเลือกใช้โครงสร้างหลังคา และเครื่องลายทองเป็นไม้ให้สอดคล้องกับอาคารหอสวดอย่างชัดเจน ผู้ออกแบบสามารถนำลักษณะไทยประเพณีสวมเข้าไปในสถาปัตยกรรมที่มีการใช้สอย และโครงสร้างแบบสมัยใหม่ได้อย่างเหมาะสมเจาะพอดี

3. อาคารวชิรมงกุฏ วชิราวุธวิทยาลัย (พ.ศ. 2472)

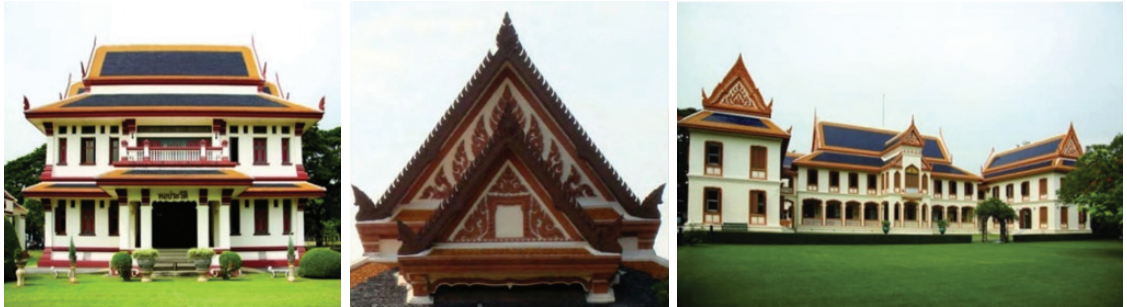
อาคารวชิรมงกุฏ เป็นอาคารแบบสองมุขหลังสุดท้ายที่พระสาโรชรัตนนิมมานก์ออกแบบร่วมกับหลวงวิศาลศิลปกรรม มีความลงตัวที่สุดในเชิงรูปแบบ เหมาะสมกับพื้นที่ และบริบท โดยมีรูปแบบสถาปัตยกรรมที่สอดคล้องกับหอสวดของโรงเรียน คือ เครื่องลายทองไทยประเพณี องค์ประกอบอื่นๆ เช่น ลวดลายหน้าบัน ชุ่มเขียวยักษ์ ราวระเบียงลูกกรง เสาหัวเม็ด รวมถึงการใช้สี ก็มีความสอดคล้องกัน แม้จะเป็นอาคารโครงสร้างคอนกรีต-

4. อาคารพยาบาล วชิราวุธวิทยาลัย (พ.ศ. 2473)

อาคารพยาบาล เป็นอาคารหลังแรกในกรณีศึกษาที่เป็นผังแบบมีมุขหน้าหลัง ตำแหน่งที่ตั้งอยู่ถัดออกไปจากศูนย์กลางของโรงเรียน อันเป็นที่ตั้งของหอสวด และอาคารวชิรมงกุฏ อยู่รอบนอก แนวเดียวกับตึกคณะต่างๆ จึงมีการหยิบยืมรูปแบบมาใช้ แสดงลักษณะความเป็นอาคารเครื่องคอนกรีต ในเครื่องลายทอง ลวดบัว และช่อง

ภาพที่ 12 (จากซ้ายไปขวา) แนวเสา และชุ่มคูหาของหอสวด และอาคารวชิรมงกุฏ วชิราวุธวิทยาลัย
ที่มา: อธิภัทร แสงผล, 2560; ปฐมฤกษ์ วงศ์แสงคำ, 2562

ภาพที่ 13 (จากซ้ายไปขวา) อาคารพยาบาล, หน้าบัน อาคารพยาบาล และอาคารคณะผู้บังคับการ วชิราวุธวิทยาลัย
ที่มา: ณีภูฏี ไกรฤกษ์ และคณะ, 2553; เฉลิมพล โตสารเดช, 2549

เปิด หากแต่มีความเรียบง่ายมากกว่า ใช้ระเบียบลวดลายที่แตกต่างจากอาคารของแต่ละคณะ ตามแนวความคิดที่ริเริ่มไว้ตั้งแต่แรกสร้างโรงเรียน งานออกแบบยังแสดงลักษณะที่ไม่ลงตัวระหว่างองค์ประกอบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ กับสถาปัตยกรรมไทยหลายประการ เช่น สัดส่วนช่วงเสา ช่องเปิด และบันได เป็นต้น

รูปแบบเฉพาะตัวที่ไม่พบมาก่อน รูปแบบหลังคาของอาคาร โดยเฉพาะหน้าจั่ว และปั้นลม มีต้นแบบมาจากอาคารวิทยาศาสตร์ มีความสอดคล้องกัน ลักษณะปั้นลมเรียบ บริเวณหน้าจั่วมีการตกแต่งลวดลายที่มากกว่า ตึกวิทยาศาสตร์ แสดงฐานานุศักดิ์ที่สูงกว่า แต่ยังเป็นรองตึกบัญชาการ

5. อาคารจักรพงษ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (พ.ศ. 2475)

อาคารจักรพงษ์ มีการแก้ปัญหาความไม่ลงตัวที่เกิดขึ้นในอาคารพยาบาล วชิราวุธวิทยาลัย เช่น บันไดภายนอก หลังคาเกินเสา เสา และช่องเปิดมีความเรียบง่ายลงตัว มีการลดมุขด้านข้างอาคารสองด้าน เพื่อให้เกิดความน่าสนใจ และใช้เสาหัวเม็ดสูงสำหรับที่เทียบรถ ซึ่งเป็น

6. หอประชุม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (พ.ศ. 2480)

รูปทรงของอาคารหอประชุม มีความชัดเจนว่านำต้นแบบมาจากพระอุโบสถ วัดราชธรรมาวาส ผลงานออกแบบของสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ อันเป็นต้นแบบของสถาปัตยกรรมไทยเครื่องคอนกรีต ตั้งแต่แบบแผนลวดลาย เครื่องลายทอง และลวดบัวต่างๆ หาก

ภาพที่ 14 (จากซ้ายไปขวา) รูปด้านสกัด และรูปด้านยาวของอาคารจักรพงษ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และอาคารพยาบาล วชิราวุธวิทยาลัย
ที่มา: เฉลิมพล โตสารเดช, 2549

ภาพที่ 15 (จากซ้ายไปขวา) ปันลมปูน แนวเสา และช่องเปิดของอาคารจักรพงษ์ และอาคารวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ที่มา: ปฐมฤกษ์ วงศ์แสงคำ, 2560

พิจารณารูปทรงอาคารถูกแบ่งออกเป็น ส่วนหน้า ซึ่งเป็นที่ตั้งของห้องที่ประทับ อาคารสองชั้น มีเสาระเบียงรอบลักษณะสอดคล้องกับตึกบัญชาการ ทั้งสัดส่วน ช่วงเสา แสดงความลงตัวขององค์ประกอบ ในขณะที่อาคารส่วนหลัง คล้ายรูปแบบให้มีความเรียบง่ายอย่างสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ หอประชุม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จึงเป็นการผสมผสานรูปแบบสถาปัตยกรรมของอาคารสองหลัง คือ พระอุโบสถ วัดราชาธิวาส และตึกบัญชาการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยนารายละเอียด

ลดทอนมาจากพระอุโบสถ วัดราชาธิวาส และนำสัดส่วนรูปทรงของอาคารสองชั้น หลังคา และความเป็นอาคารการใช้สอยสมัยใหม่ มาจากตึกบัญชาการ ด้วยความสามารถของผู้ออกแบบในการออกแบบการใช้งาน และโครงสร้าง ทำให้เกิดงานออกแบบสถาปัตยกรรมที่ผสมผสานรูปแบบสถาปัตยกรรมไทย และสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ได้อย่างงดงามลงตัว และเป็น ต้นแบบให้กับอาคารในยุคต่อๆ มาอีกมากมาย

ภาพที่ 16 (จากซ้ายไปขวา) หอประชุม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อาคารมหาจุฬาลงกรณ์ (ตึกบัญชาการ) และพระอุโบสถวัดราชาธิวาส
ที่มา: สมาคมสถาปนิกสยาม, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550; อธิภัทร แสงผล, 2560

ภาพที่ 17 (จากซ้ายไปขวา) เครื่องล่ายอง ของหอประชุม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อาคารมหาจุฬาลงกรณ์ และพระอุโบสถ วัดราชาธิวาส

ที่มา: ปฐมฤกษ์ วงศ์แสงข้า, 2560; จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550; อธิภัทร แสงวงผล, 2560

สรุป

จากการศึกษา และวิเคราะห์ข้อมูลอาคารกรณีศึกษา ทั้ง 6 อาคาร จะเห็นได้ชัดว่า พระสาโรชรัตนนิมมานก์ มีแนวความคิดหลัก 2 แนวทางในการออกแบบอาคารแบบไทยในช่วงปี พ.ศ. 2463-2493 คือ (1) การออกแบบโดยคำนึงถึงบริบทโดยรอบที่ตั้งของอาคาร ได้แก่ การคำนึงถึงผังบริเวณของที่ตั้ง แนวแกน การแบ่งพื้นที่ใช้สอย มุมมองอาคารใหม่กับอาคารเดิม และรูปแบบสถาปัตยกรรมที่สอดคล้องกับอาคารเดิม และ (2) การอ้างอิงสถาปัตยกรรมไทยต้นแบบ แบ่งออกเป็น 2 กรณี คือ อาคารที่อยู่โดยรอบที่ตั้ง เช่น อาคารภายในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และอาคารที่มีความเกี่ยวเนื่องกับรูปแบบสถาปัตยกรรมของงานออกแบบ เช่น พระอุโบสถ วัดราชาธิวาส ซึ่งเป็นต้นแบบของสถาปัตยกรรมไทย แบบเครื่องคอนกรีต

งานออกแบบร่วมของพระสาโรชรัตนนิมมานก์ (สาโรช สุขยางค์) กับพระพรหมพิจิตร และหลวงวิศาลศิลปกรรม นับว่ามีความสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงแนวความคิดที่นำสมัยของผู้ออกแบบ ที่ก่อให้เกิดงานสถาปัตยกรรมอันเป็นต้นทางให้กับงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ในประเทศไทย และสถาปัตยกรรมไทยในอนาคต โดยเฉพาะความคิดการผสมความเป็นไทย เข้ากับความเป็นสมัยใหม่

บรรณานุกรม

- จรรยาศักดิ์ จารุธีรนาท. (2546). การศึกษาสถาปัตยกรรมวัดเทพศิรินทราวาส ราชวรวิหาร. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร).
- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2550). 9 ทศวรรษ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการจัดทำหนังสือ 9 ทศวรรษ พัฒนาการทางกายภาพจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ใจรัก จันทรสิน. (2549). สถาปัตยกรรมสมัยใหม่ของสถาปนิกไทยรุ่นบุกเบิก พ.ศ. 2459-2508. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร).
- ชาติรี ประกิตนทการ. (2546). จาก สยามเก่า สู่ ไทยใหม่: ความหมายทางสังคมและการเมืองในงานสถาปัตยกรรม พ.ศ. 2394-2500. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).
- เฉลิมพล โตสารเดช. (2549). ผลงานการออกแบบสถาปัตยกรรมของหลวงวิศาลศิลปกรรม (เชื้อ ปัทมจินดา). (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร).
- ทรงยศ เสมะกนิษฐ์. (2550). การศึกษาสถาปัตยกรรมไทยประเพณีขนาดใหญ่เพื่อการออกแบบอาคารหอประชุมพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).

ณัฐ ไกรฤกษ์, นิธิ สถาปิตานนท์ และ วรชาติ มีชูบท. (2553).
100 ปี ศิลปะ สถาปัตยกรรม วชิราวุธวิทยาลัย. กรุงเทพฯ:
Li-Zenn.

แก่นน้อย ศักดิ์ศรี, หม่อมราชวงศ์. (2537). *มรดกสถาปัตยกรรม
กรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม 2*. กรุงเทพฯ: สำนักราชเลขาธิการ.

ผุสดี ทิพทัส. (2539). *สถาปนิกสยาม: พื้นฐาน บทบาท
ผลงาน และแนวคิด (พ.ศ. 2475-2537) เล่ม 1* (พิมพ์
ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรม-
ราชูปถัมภ์.

วิมลสิทธิ์ หรยางกูร, กอบกุล อินทรวิจิตร, สันติ ฉันทวิลาสวงศ์
และ วีระ อินพันทัง. (2536). *พัฒนาการแนวความคิด
และรูปแบบของงานสถาปัตยกรรม: อดีต ปัจจุบัน และ
อนาคต*. กรุงเทพฯ: สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรม-
ราชูปถัมภ์.

สมชาติ จิงสิริอารักษ์. (2553). *สถาปัตยกรรมแบบตะวันตก
ในสยาม สมัยรัชกาลที่ 4 - พ.ศ. 2480*. กรุงเทพฯ: คณะ
สถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ลีปะ ดวงผึ้ง. (2548). *การศึกษาสถาปัตยกรรมโครงสร้าง
คอนกรีตของพระพรหมพิจิตร*. (วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร).

อัครพันธุ์ พันธุ์สัมฤทธิ์. (2545). *การศึกษาสถาปัตยกรรม
วัดราชาธิวาสราชวรวิหาร (วัดสมอราย)*. (วิทยานิพนธ์
ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร).